

QADIMGI YUNON MADANIYATI

Soatova Gavhar Zafarovna

+99893.227.56.04

Ahmadaliyev Ulug'bek Umurzoq o'g'li

+998884540509

Amanov Shaxzod Shoximardonovich

+998975326976

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti talabasi

Annontatsiya: Ushbu maqolada Qadimgi yunon madaniyatining shakllanishi va ushbu davrda ijod allomalar ijodi bayon etilgan. Ilk yunon falsafasi vakillari miletlik Fales, Anaksimandr, Kichik Osiyolik Anaksimond tabiatni, boriqni mohiyatini tushunishga harakat qildilar. Pifagor maktabining vakillari, shuningdek, Geraklit, Empedokl kabi «fiziklar» (fyuzis-tabiat demakdir) tabiatni o'rgandilar. Ular dunyoning asosini qidirdilar, tabiat mohiyatini turlicha izohladilar. Fales dunyoning asosi suv, Anaksimandr apeyron (boshlang'ich ibtido), Geraklit esa olov deb qaradilar. Demokrit (taxminan er. av. 470-yilda tug'ilgan) borliq to'g'risida gapirib, borliq cheksiz bo'linma atomdan iborat degan fikrni aytdi.

Kalit so'zlar: «Anabasis», «Lakedemon politiyasi», «Kiropediya», «Agesilay», Aristotel, «Tarix».

Demokrit dunyoning sababiy bogianishi haqida fikr yuritdi. Platon (er. av. 427—347-yillar) borliq, abadiy, o'zgarmas, bo'linmas, uni aql bilan bilish mumkin deb hisoblardi. Platon akademiyasida 20 yil ta'lim olgan Aristotel «g'oyalar dunyosi to'g'risida»gi ustozini fikrini tanqid qildi. Borliq Aristotel fikricha jins va tur shaklida mavjud bo'ladi. Suqrot (taxminan. er.av.470—399-yillar) falsafada inson muammosiga jiddiy e'tibor berdi. U insonning o'zini, o'zligini anglashga jiddiy e'tibor beradi. U insonning falsafasini o'rganish obyektini tashkil etadi deb ta'kidladi. Yunon madaniyatida uch avlod muhim o'rin tutadi. Ularning birinchisi er.av.VI asr oxirida kirib keldi va Afina madaniyatini gullab-yashnashi uchun poydevor qo'ydi. Esxil va Frinix Attika komidiyasiga asos soldilar. [1]

Haykaltaroshlar Kritiy va Nesiot er.av. 476-yil Afina agrosini tiranlarga qarshi kurashdilar. Garmoniy va Aristogiton haykallar bilan bezadilar. Olimpiada Zevs ibodatxonasini haykallar bilan jihozladi. Tafakkur qilish hali an'anaviy shakllarda oddiylik (an'anaviy shakllarda) qat'iy o'smirlik klassikasi shaklida hukm surar edi. Ikkinchi avlod Perikl davrida eng yaxshi yutuqlarga erishdi. Sofokl Tragediyalari, Geradot «Tarix»i, Parfmon va propileyning yetuk klassik shakllari shu davrda yaratildi. Uchinchi avlod Peloponnes urushlari davriga mansub bo'lib, afmaliklarning

bu vaqtda boshqa madaniy dunyolar bilan tanishuvi natijasida ularning siyosiy va diniy qarashlari ma'lum darajada o'zgardi.[2]

Qadimgi yunon afsonalariga ko'ra dastlab Yer (Geya) va Xaos, hayotning boshlanishi (Eros) va yer osti dunyosi (Tartar) bo'lgan. Geya yulduzli osmon Uranna tug'adi. Uran dunyoning birinchi hukmdori va Yer ma'budasi Geyani turmush o'rtog'i bo'ladi. Uran va Geyadan keyin xudolarning II avlodi titanlar boshlanadi. Uran o'z o'g'li, dehqonchilik xudosi titan Tironos tomonidan ag'dariladi. Kronosning bolalari Ait, Poseydon, Gestiya, Demetra, Zevs, Gera bo'ladi. Olimpning bosh xudosi Zevs osmon, chaqmoq hukmdori, Poseydon yer va dengizni sug'oradigan nartilik xudosi, Ait (Pluton) yer osti dunyosi hukmdori bo'ldi. Zevsning rafiqasi Gera nikoh homiysi, Gestya uy o'chog'i ma'budasi, Demetra dehqonchilik homiysi deb sig'inganlar. Zevs va Geradan o'smirlik ma'budasi Geba, urush xudosi Ares, temirchi va hunarmandlar homiysi Gefest tug'iladi. [3]

Zevsning avlodlaridan tabiatning ilk uyg'onish xudosi Apollon alohida turadi. U hamda san'at homiysi davolovchi xudo. Apollonning singli Artemida ovchilik ma'budasi va yoshlarning homiysi. Germes-moddiy mo'l-ko'lchilik xudosi, keyin savdo xudosi, aldanchi va o'g'rilar xudosi, keyinchalik esa notiqlar va sportchilar homiysi. Dionis (Vakxa) tabiat kuchlari, uzumchilik va vinochilik xudosi deb sig'inganlar. Jangovar Afina donolik ma'budasi sifatida shuhrat qozondi. Yunon diniy dunyo qarashi bo'yicha xudolar odamlarga o'xshab azob chekishlari, insoniy his-tuyg'uga ega bo'lishlari mumkin edi. Yunonlarning fikri bo'yicha odamlar va xudolar dunyolari o'rtasida o'tib bo'lmaydigan chegara yo'q edi. Ularni bog'laydigan bo'g'in sifatida xudolar va yerdagi ayollarning aloqasi natijasida tug'ilgan qahramonlar (yarim xudolar) bo'lgan. [4]

Alohida polislarning homiylari hisoblangan xudolar va qahramonlarga bagi'shlab ibodatxonalar qurilgan va ko'p sonli qurbonliklar keltirilgan. Bn'zi ibodatxonalar oldida ibodat qilayotgan kohinlar xudolardan kelajak to'g'risida bashoratlarni so'ylashlari mumkin edi. Ba'zi ibodatxonalar oldida bir necha yilda bir marta xudolar sharafiga gimnastik mashqlar, she'rlar o'qish, raqslar, notqlik san'ati bo'yicha musobaqalar o'tkazilgan. Yunonistonda Zevs sharafiga har 4 yilda bir marta g'arbiy Peloponnesdagi Olimpiya Zevs ibodatxonasida o'tka riladigan o'yinlar eng mashhur edi. Yunonlar bu 4 yillik muddatni olimpiada deb ataganlar. Er. av. 776-yildan olimpiya o'yinlariga butun Yunoniston va koloniyalardan ishtirokchi va tomoshabinlar kelganlar. Olimpiya o'yinlari o'tkazilayotgan vaqtda urushayotgan yunon polislari o'rtasidagi harbiy harakatlar to'xtatilgan. Olimpiya musobaqalari g'oliblari ibodatxona yonida o'sgan muqaddas lavr daraxti barglaridan oddiy gulchambar bilan mukofotlanganlar. G'olib sharafiga jez yoki marmar haykal qo'yilgan. Bu musobaqalar fuqarolarni jismoniy rivojlanishiga imkoniyat yaratgan va yoshlarni harbiy jihatdan chiniqtirish uchun xizmat qilgan. [5]

Er. av.V asrda jamiyat taraqqiyotiga bag'ishlangan alohida ilmiy bilimlar sohasi tarix fani paydo bo'ldi. Uzoq vaqt turli o'lkalarda bo'lgan Gerodot (er. aw. 485—425-yillar atrofida Kichik Osiyodagi Galikarnas shahrida tug'ilgan) ilk bor ko'igan va eshitgan voqealarini ma'lum bir tizimga solib hikoya qilishga kirishdi. U o'zining 9 jildli odatda «Tarix» (yunoncha Istoriya-»Tasvin» ma'nosini bildiradi.) yoki «Muzalap» deb ataladigan tarixiy asarini asosan yunon-fors urushlariga bag'ishladi, lekin bayon qilish davomida muallif Misr, Eron, skiflar tarixiga ham murojaat qiladi. «Tarix otasi» ning mushohadasi to'la an'anaviy bo'lib, tarixda ezgulikni taqdirlovchi, yovuzlikni jazolovchi ilohiy adolatni qurdi. Gerodot insonlar faoliyatida xudolarning ishtirokiga shubha qilmadi. Agar Gerodot «Tarix otasi» deb hisoblansa, uning kichik zamondoshi afmalik Fukidid haqiqiy tarixshunoslik fanini asoschisidir. Uning «Peloponnes urushlari tarixi» asari afsonaviy va haqiqiy voqealarni quruq bayon qilishdek Gerodotga xos bo'lgan bayon qilishni aksi bo'lgan haqiqiy tarixiy tadqiqot edi. [6]

Fukidid tarixchilar ichida birinchi bo'lib, tarixiy voqealarni, ularni harakatga keltiruvchi kuchlari, taraqqiyot yo'llari bilan o'zaro aloqada ko'rishga harakat qildi. Voqealarning sabablarini o'rganish uchun siyosiy voqelikni ilmiy tahlil qilish usullarini qo'lladi. Fukidid xudolarni tarix doirasidan chiqardi. U tarixni xudolar emas, balki kishilar o'z faoliyatlari bilan yaratadilar deb hisoblar edi. Kishilarning «tabiati» hamma vaqt qonun va shartnomalardan kuchliroq bo'ladi. Kishilarning qiyofasi va uning ko'rinishlari Fukidid uchun shu davr jamiyatini voqeligini tushinish uchun yetarli edi. Gerodot va Fukidid yunon polislarining fuqarolarini o'z ozodligini himoya qilishi, vatanparvarlik va o'zini qurbon qilishdek qahramonlik kurashiga murojaat qiladilar. Tarixshunoslikda Fukidid an'analarini tarixchi Ksenofont(er. aw. IV asr) davom ettirdi. Uning «Anabasis», «Lakedemon politiyasi», «Kiropediya», «Agesilay», «Daromadlar to'g'risida» asarlarida o'sha davr yunon dunyosining siyosiy, iqtisodiy-ijtimoiy hayoti aks etadi.[7]

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. История Древнего Мира, том III. Москва 1983.
2. История Древнего Востока. От ранних государственных образований до древних империй. Под ред. А. В. Седова. М., 2004.
3. Кадимги дунё тарихи. II кием. Ю.С. Крушкол тахрири остида “Укитувчи” нашриёти. Тошкент - 1975.
4. Магъе М. Э. Искусство Древнего Египта. СПб., 2001.
5. Boytura, S., & Nurali, O. (2023). Amir Temur and the Times of the Temuris Mints and Monetary Policy. Zien Journal of Social Sciences and Humanities, 16, 1-4.
6. Ollomurodov, N. Y. O. G. L. (2023). O 'ZBEKISTONNING JANUBIY SHAHARLARIDA UY-JOY QURILISHIDAGI YUTUQLAR VA MUAMMOLAR. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 3(12), 25-28.
7. Ollomurodov, N. Y. O. G. L. (2023). SOVET HUKUMATINING DINGA NISBATAN MUNOSABATI VA UNING IJTIMOYIY OQIBATLARI. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 3(4-2), 392-397.
8. Chorshanbiyev, B. R., & Ollomurodov, N. (2023). AMIR TEMUR VA TEMURIYLAR DAVRI XO 'JALIGI. Educational Research in Universal Sciences, 2(1 SPECIAL), 417-419.